

השיב הוא "את ישראל לא אשלח" — אז נתייאשו מן הגאולה, ואז בא כבר זמן הגאולה, שעכשיו ידעו כי רק בחזקת המקום ישלחם ואין זה מצד הכרת פרעה ומצפוננו, והיינו כמו שביארתי להלן בפרשת האזינו [ל"ב פל"ו] את מאמר חז"ל [סנהדרין דף צ"ז ע"א]: אין בן דוד בא עד שיתיאשו מן הגאולה, ולכאור' אין ביאור למאמר זה, וכי תנאי הוא שח"ו ישכח עיקר א' מתוך בני עמנו, והלוא הרמב"ם מנה את תקוה הגאולה בין העיקרים. וכיארתי דכוונתם הוא דכל זמן שתהיה תקות ישראל על הגאולה כעל תקוה טבעית לא תבוא הגאולה, מפני על פי הטבע שנואים אנחנו מכל יושבי תבל, ואין זו תקוה טבעית, אלא רק מצד חסדי ה' והבטחתו, ודו"ק.

ה', ב'. לא ידעתי את ה'.

עיין פירוש פסוק זה לעיל בריש הפרשה [א' פ"ח].

ה', ג'. אלקי העברים נקרא עלינו.

עיין בבעל הטורים שכתב וז"ל: נקרא בגי' שנה רמז לו עשר מכות יהיו בו שנה אחת עכ"ל. מלשון זה משמע שבספריו היו כתוב "נקרה" בה"א, אבל בראב"ע מצינו בהדיא שהיה כתוב "נקרא", שהרי מביא הפסוק דשמואל ב' [א' פ"ו]: נקרא נקראתי. [הן אמת שבספרינו כתוב "נקריתי" ביו"ד והוא העתיק "נקראתי" כאל"ף, אבל עכ"פ "נקרא" דהתם בספרינו ג"כ כאל"ף]. ועיין לעיל בפרשה זו [ג' פי"ח] ששם כתוב: נקרה עלינו, ובמסורה כתוב וז"ל: לית כתיב ה', כלומר דאין מקום אחר שנכתב תיבה זו

בה"א, הרי בהדיא דכאן כתוב כאל"ף. ואולי דהבעל הטורים כתב זה לעיל שם, והסופר העתיק כאן בטעות. גם אפשר שמה שכתב כאן "נקרא בגימטריא שנה" היינו עם מספר האותיות, וצ"ע.

ה', ז'. לא תאספון לתת תבן גו' וקששו להם תבן.

עיין ראב"ע שכתב וז"ל: ודע כי יש שמות לא ישתנו ממעלתם באתנח או בסוף פסוק בבעלי קמץ קטן [צירי] כמו ספר ובבעלי פתח קטן [סגול] כמו צדק והנה כן תבן וטעמה לא נודע רק ככה נמצאו עכ"ל. ואפשר דלפיכך לא שינו שלא נדמה שהוא ממשקל תבן. ואין להקשות שהרי מצינו לעיל בפרשת נח [י"א פ"ג]: ותהי להם הלבנה לאבן, די"ל דהתם באמת ישנו עמל ואון [תהלים] צ' פ"י, וא"כ יבורר הכתוב על ידי הענין, ודו"ק.

ה', ט'. ואל ישעו בדברי שקר.

במדרש [שמות רכה פרשה ה' אות י"ח] איתא: מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקדוש ב"ה גואלן לפי שהיו נוחין בשבת אמר להן פרעה תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ולא ישעו גו' אלא יהיו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת עכ"ל. הנה לא מצינו בשום מקום מה היו מגילות אלו ומה עלה בסופן.

ועלה בדעתי לומר, דהנה אם נדייק במזמור שיר ליום השבת [תהלים] צ"ב [נראה שלא נמצא שם שום זכר ליום השבת⁴⁵, ואדרבה בסוף המזמור [פסוק ט"ז] ביאר לנו

45. ועיין ברש"י וראב"ע שם מש"כ על קושיא זו. אמת ליעקב על התורה / קמנצקי, יעקב [עמוד 262] {2892}

שתכלית כוונת המזמור הוא להגיד כי ישר ד' צורי [הנהו] ולא עולתה בו, וא"כ אין זו כוונת השבת. ונראה שמזמור זה היה אחד מהמגילות שהשתעשעו בהן ביום השבת במצרים, והיינו אחר שפרעה הסכים לבקשתו של משה שיתן לישראל יום מנוחה, ובחר לו משה את יום השבת, סידר משה שיתאספו בני ישראל וישתעשעו במגילותיהן, אבל אחר שבא משה לפרעה שישלח את בני ישראל גזר עליהם שיעשו עבודתם גם בשבת כדי שלא יוכלו להשתעשע במגילותיהם. [ועיין להלן בפרשת וארא ו' פ"ט] שביארתי שאפשר מטעם זה לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, ועיי"ש.]

ואחרי העיון נראה לי דמכיון שמצינו שמזמור שיר ליום השבת משה רבינו אמרו כמש"כ רש"י במסכת בבא בתרא [דף י"ד ע"ב ד"ה ועל ידי משה]: תפלה למשה [תהלים צ'] וכל י"א מזמורים כסדרן עכ"ל, א"כ יש לומר דמזמור זה היה א' מהמגילות הדין בענין של רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, ואימתי עמדה שאלה זו בכל תקפה, כמוכן כי אחרי שראו בני ישראל בעיניהם את ענני הכבוד סביבם וככל פעם שהיו חוטאין שהיה בא תיכף העונש אז לא היה מקום לשאלה זו, ועל כרחק בשעה שהיו בני ישראל במצרים והיו רואין בעיניהם כי צדיקים הם לעומת המצרים וסוף דבר המצרים משתעבדין בהם, ואז אדון הנביאים נזדקק לשאלה זו. ולכן

לאחר שקבלו ישראל מפרעה את השבת כיום מנוחה, הנה נצייר נא לעצמנו מה היו עושים אחינו המדוכאים ביום מנוחה זה, כמוכן שהיו הולכים אל הישיבה שלא פסקה מאבותינו והיו דורשים לפניהם. ונצייר נא מה היתה עיקר הדרשה, כמוכן לעודד את רוחם ושלא יקשו קושיא זו של צדיק ורע לו, ולזה תיקן מרע"ה מזמור זה ליום השבת, והיינו להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות, כלומר אפילו בשעת תוקף הגלות שהוא דומה ללילה אעפ"כ עלינו לומר מה גדלו מעשיך ה' מאד ועמקו מחשבותיך, שבפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און היינו רק להשמידם עדי עד, והנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און, ותרם כראים קרני, ותכט עיני בשורי בקמים עלי מרעים — אז תשמענה אזני "צדיק כתמר יפרח כארוז בלבנון ישגה", והכונה הוא "להגיד כי ישר ד' ולא עולתה בו"⁴⁶.

ולפ"ז י"ל דגם ספר איוב, דאמרינן בכבא בתרא שם שמשה רבינו חברו, נתחבר על דבר שאלה זו, להניח דעתם של בני ישראל בגלות מצרים שהיו מצטערים בנידון זה של צדיק ורע לו רשע וטוב לו, וא"כ כל הספר כולו הנהו מהמגילות שהיו משתעשעין בהן בשבתות⁴⁷. ואפשר שכל י"א המזמורים חברם משה בהיותו בארץ מצרים, והכין ביניהם גם שירים אחרים שתבוא הגאולה.

ויש להוכיח כי תפלה למשה תיקן

46. בתשובה לשאלת ת"ח א' ענה רבינו שאפשר שזה הכוונה כמה שאנו מקשרים בקידוש היום בין שבת ליציאת מצרים, וכבר נתחבטו הקדמונים בקשר שביניהם, ולפ"ז י"ל דמנוחת השבת היה זה שחזיקם ואימצם לקראת היציאה הנכספת, ובלי זה אפשר שלא היו מחזיקים מעמד עד זמן הגאולה, עכת"ד. ועיין ראב"ע בפרשת ואתחנן [ה' פי"ד].

47. רבינו כיון בזה לדברי בעל ספר מאור עינים ולרבנו עזריה מז האדומים] שכתב בשם "חכם קדמון כימי רבינו